
УДК 81'42:821.161.2:82...А/Я1/7.08

Яна Остапчук

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ТЕКСТ, СМИСЛ, ОБРАЗ: ЛІНГВО-КОГНІТИВНИЙ ВИМІР

Кононенко В.І. Текст і смисл. —

Київ — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника,
2012 — 272 с.; **Кононенко В.І. Текст і образ. —**

Київ — Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника,
2014 — 191 с.

Логоепістеми «текст», «смысл», «образ» передбачають репрезентацію смислу в текст, а заданих текстів — у смисли, а ці операції, в свою чергу, стають основою процесу образотворення. Така інтерпретація ґрунтується на розумінні категорійного потенціалу кожного складника цієї тріади з урахуванням можливостей різновекторного спрямування взаємозалежностей, модель яких набуває вигляду — Текст ↔ Смысл ↔ Образ [5:11]. Ідеться передусім про художній дискурс, передумовою творення якого зазвичай стає виокреслений уявою автора образний світ, що реалізується в смислах і текстовій організації. Складній проблематиці взаємодії тексту й смислу, тексту й образу на рівні пересічення цих логіко-епістемічних понять присвячені монографічні праці В. Кононенка, що видані як двотомник, — «Текст і смисл» (2012), «Текст і образ» (2014).

Загальним положенням, на якому слідом за Ю. Лотманом будує свою концепцію В. Кононенко, є визначення функції тексту як «творення нових смислів». «Доказовість

© Я.В. ОСТАПЧУК, 2016

цього постулату, — зазначає автор, — посилюється при зверненні до художніх текстів з їхньою метафорикою, в якій закладено внутрішні глибинні смисли, що стають прозорими за умов їхнього накладання одне на одне, можливостями різних інтерпретацій тощо» [3: 6]. Розглядаючи лінгвокультурологічний контент, В. Кононенко вводить також у багатовимірну площину аналізу таку визначену категорію, як суб'єктивний чинник текстотворення, що його персоніфікує особистість автора твору, наратор, мовець, звідси постає ідея дихотомічних відносин на рівні адресант-адресат.

Обґрунтовуючи принципи лінгвокультурологічних, лінгвокогнітивних, лінгвопрагматичних засад текстотворення, автор монографій виокремлює набір понять на кшталт «лінгвокультурема», «експресема», «мовно-естетичний знак», «когнітолема», «логосема», «прецедент», «вертикальний контекст» [3: 6–7], сутнісно звертаючись до них при викладі теоретичних положень. Часом, однак, контури цих позначень накладаються одне на одне, що дещо ускладнює сприйняття монологічних побудов тексту книжок. Допомагають опанувати авторську думку постійні покликання на художні тексти, що, за твердженням В. Кононенка, і є тією відправною субстанцією як цілісність в її незліченних і водночас означених репрезентаціях [3:11].

На тлі широкої проблематики лінгвопоетики, мовностильових прикмет — від метафори до словесного символу [4], — В. Кононенко звертається до конкретики індивідуалізації мовомислення, творення авторських мовних картин світу, пошуку «свіжих» засобів образотворення. Привертають увагу тонкі спостереження В. Кононенка над мовостилем відомих майстрів слова — Євгена Плужника, Ліни Костенко, Івана Драча, Миколи Вінграновського, сучасних західноукраїнських письменників. Прикметною рисою цих есе є звернення передусім до своєрідного ідіолекту, неповторної художньої манери письма кожного автора. Скажімо, в поезії Є. Плужника помічена концентрація понять на позначення *суму, зневіри, безнадії, болю, втрати, розпачу, відчаю*; а в текстах І. Драча постає ланцюжок образів-масок, через уявлення яких усвідомлює себе поет; художній дискурс М. Вінграновського має в підмуркові його рецептурні відчуття, колірні бачення тощо.

До честі автора монографій, він, сказати б, із пієтетом поставився до текстотворення молодого покоління українських письменників. Не заглиблюючись у теорії модернізму й постмодернізму, В. Кононенко з тактом і розумінням сприйняв пошуки нового смислу й новаторської словесної форми творців верлібру і новомодної прози, зокрема Віктора Кордуна, Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Володимира Цибулька, Сергія Жадана, прагнучи знайти в їхніх текстах елементи нової образності. Нас зацікавило, до прикладу, глибоке і проникливе бачення автором монографій таких поетичних екзерсисів, як: «День дощів / у гарбузовій квітці / на тоненькій нитці гудини» (В. Кордун); «Третій янгел палить запальничкою крила» (В. Цибулько); «Може так подолаємо стіни,

пригинемо/ голоси до камінних цурпалків/ і витремо очі?» (Ю. Андрухович). Спостереження над текстами поетів «нової хвилі» дозволили В. Кононенкові дещо під іншим, ніж зазвичай, кутом зору подивитися на творення нової метафорики, асоціативне зближення різносмыслових словесних утворень, алюзійні перехрещення, принцип «нанизування» висловлень тощо.

Значної теоретичної ваги набуває розділ «Словесний образ автора. Читач» у книзі «Текст і образ». Відомо, що свого часу до проблеми «образ автора» звертався В.В. Виноградов (стаття «Стиль Пикової дами» [2: 203–210]), однак на матеріалі українського художнього дискурсу дослідження авторського ідіостилю як передумови характеристики постаті письменника практично не здійснювались. Виходячи з положення М. Бахтіна про те, що «так званий образ автора — це справді образ особливого типу, відмінний від інших образів твору, але це *образ*, і він має автора, і він створив його» [1: 65], В. Кононенко визначає образний світ письменника в категоріях об'єктивності / суб'єктивності його мовомислення. Цінність такого підходу полягає в можливостях залучення системи мовно-естетичних засобів, аналізу художнього тексту як цілісного ядра для одержання ймовірної інформації про мовосвіт адресанта — в нашому випадку автора твору.

Не обмежуючись окремими прикладами вияву авторського мовомислення (скажімо, шляхом порівняння творчої манери І. Нечуя-Левицького й Валерія Шевчука, Михайла Стельмаха й Олеса Гончара), В. Кононенко подає доволі розгорнуті словесні портрети двох письменників — прозаїка Григора Тютюнника і поетеси Ліни Костенко. Грунтуючись на уважному прочитанні їхніх текстів, збираючи «по краплинках» їхні оцінні висловлення, щирі зізнання, коментарі щодо поведінки персонажів, В. Кононенко створює привабливі, але не без критичного бачення образи цих видатних особистостей. Прикметно, що, посилаючись на висловлені Ліною Костенко самооцінки, автор книжки робить висновок: «вона різка, неоднозначна у своїх діях, поведінці й творчості: може бути доброю й злою, непримиренною і лагідною — отож вона людина в усій її привабливій жіночності» [«Текст і образ»: 103].

Не менш складне і відповідальне завдання поставив перед собою автор «Тексту і образу» — створити на ґрунті лінгвокультурологічного аналізу образ читача. На шляху від адресанта до адресата-читача виникають, здавалося б, неподоланні перешкоди, адже якщо «голос» автора звучить у художньому тексті, то його одержувач — читач — виявляє свою внутрішню сутність лише імпліцитно, опосередковано. Навіть більше, кожний справжній майстер слова переважно має «свого читача», який у захваті або з критикою сприймає авторський текст. В. Кононенко прагне дати ментально-психологічну кваліфікацію україномовного читача з визначенням властивих йому симпатій і антипатій, підтримки чи заперечення позиції автора. Висновок В. Кононенка щодо вдумливого читача незаперечний: «це людина, що замислюється над прочитаним, сприймає його

в тому чи тому емоційно-оцінному вимірі й у цьому є співучасником процесу текстотворення» [«Текст і образ»: 118].

Дещо фрагментарним щодо основного спрямування дослідження в книжці «Текст і образ» видається її останній розділ «Складники текстового простору». Статті розділу написані з властивою авторові майстерністю, насичені ґрунтовними спостереженнями над текстовими рішеннями й привертають увагу нестандартністю підходів, глибиною теоретичних висновків (досить звернутися до есе з приводу лінгвоетичних функцій ключових слів і висловлень, мовно-ліричних відступів тощо). Серед роздумів В. Кононенка над текстовими реалізаціями авторського мовомислення вагомо прозвучала стаття «Своє й чуже в концептуальному аспекті». Ідеться не лише про дискурс-аналіз онтологічно-метафізичних понять «своє» й «чуже», а й про кваліфікацію національно-ментальних констант, пов'язаних із способом життя, традиціями, зрештою зі стереотипами поведінки [«Текст і образ»: 158]. Глибиною роздумів позначено, зокрема, визначення «іншого»: це обов'язково не «свій», але й не так «чужий», як хтось третій — ближчий до «свого», аніж до «чужого». Наведено переконливі приклади вживання цих слів-понять у художньому дискурсі. *Своя*, рідна земля, запевняє автор, антагоністична *чужині*, проте «своє» не заперечує «чужого» як ворожого.

Звернувшись до вживання дискурсивного компонента *ще не...*, автор відстежує його потенціал як виразника доволі суперечливого смислу: від ствердження обов'язкового настання дії («ще треті півні не співали», отож неодмінно заспівають) до заперечення можливості ще не зреалізованої дії («ще не до кінця вмерла надія»). В. Кононенко наголошує на необхідності звернення в таких випадках до співвідношення думки й знання (когнітивного аспекту), здійснюваному шляхом введення (прямого чи імпліцитного) епістемічних предикатів на кшталт фактивного *знати* (*знаю*, що щось здійснюється, *не знаю*, що щось здійснюється).

Можна було б поставити під сумнів доцільність включення в першу з рецензованих праць розділу «Мовна картина світу і культура мовлення», в якому розглянуто проблематику мовної компетенції компенсаційного потенціалу мовця тощо, однак при уважному прочитанні цього матеріалу переконуєшся, що автор мав рацію, зводячи місток між теоретично-методологічними засадами вивчення мовомислення, аналізом «мовно-естетичних знаків» (С. Єрмоленко) і практичними рекомендаціями, що впливають із загального масиву викладеного. Скажімо, звернення до нових тенденцій у взаємодії літературної норми й сучасного розмовного мовлення достатньо красномовне з позицій опрацювання «новостилю» і под. Широка тематична амплітуда дослідницьких зацікавлень автора монографій засвідчує помітне прагнення розширити масштабність дослідження, не оминати не лише провідних, визначальних, а й супровідних ідей взаємозумовлюваного процесу смисло-, тексто- й образотворення.

1. Бахтін М.М. Висловлювання як одиниця мовленнєвого спілкування / Михайло Бахтін // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької ; пер. з рос. — Львів : Літопис, 1996. — С. 310–317.
2. Виноградов В.В. Стиль «Пикової дами» / В.В. Виноградов // В.В. Виноградов. Избр. труды : О языке художественной прозы. — М. : «Наука», 1980. — С. 176–239.
3. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури / С.Я. Єрмоленко. — К. : Інститут української мови НАН України, 2009. — 352 с.
4. Кононенко В.І. Символи української мови / Віталій Кононенко. — 2-ге вид, доп. і перероб. — К.-Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. — 440 с.
5. Мельчук И.А. Опыт теории лингвистических моделей Смысл ↔ Текст / И.А. Мельчук. — М. : «Наука», 1974. — 346 с.

Статтю отримано 25.01.2016

Yana Ostapchuk

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

TEXT, SENSE, IMAGE: LINGUO-COGNITIVE DIMENSION

Book review on: Kononenko V.I. Text and sense. — К. — Ivano-Frankivsk: Publishing house of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, 2012. — 272 p; Kononenko V.I. Text and image. — К. — Ivano-Frankivsk: Publishing house of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university, 2014 — 191 p.

Book review is dedicated to theoretical-methodological principles and language realizations of text categories, sense, image. Justifying the principles of linguoculturological, linguocognitive, linguopragmatic grounds of textcreating such notions as «linguoculturema», «logosema», «precedent», «vertical context» are examined. Deep investigation of linguoculturological content gives the possibility of singling out the category of subjective factor of textcreating which personifies the author of the text. Means of languagethinking individualization, authors' world images creating, new means of imagecreating are explored as well.

Key words: *text, sense, image, discourse, textcreating, languagethinking, idiolect, author's image.*